

WYBITNI RZEŹBIARZE OKRESU POWOJENNEGO (OMÓWIENIE ANKIETY)

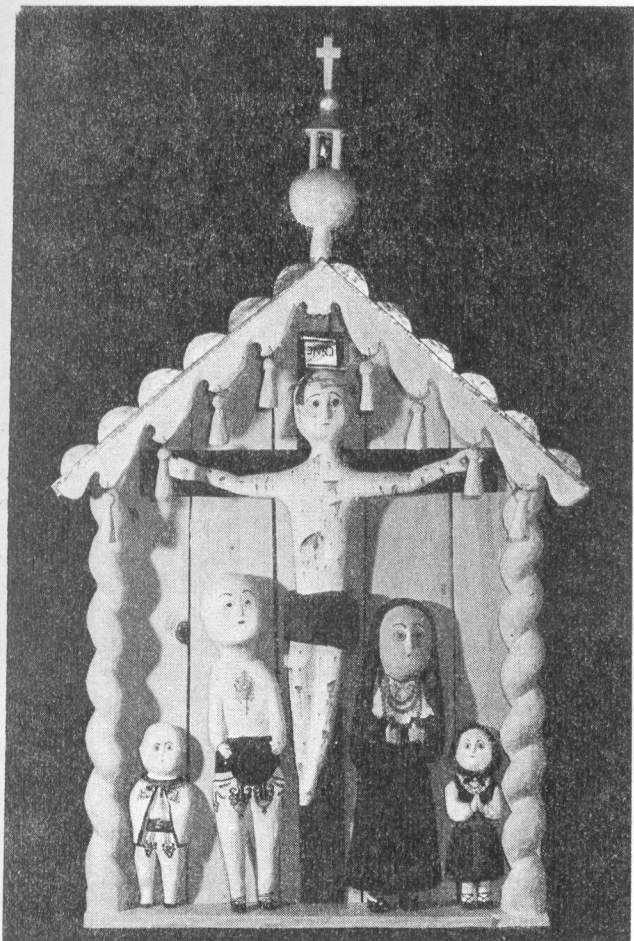
Każdy z interesujących się rzeźbą ludową ma swoją listę najciekawszych twórców, ale jest to jego lista, z konieczności subiektywna i niepełna. Pomyśleliśmy więc, przygotowując ten numer, że byłoby interesujące porównanie takich list sporządzonych przez ludzi, którzy z racji swego zawodu, wiedzy i zainteresowań mogą być uważani za ekspertów. Zwróciliśmy się do dwudziestu osób, od siedemnastu otrzymaliśmy odpowiedzi.

Spodziewaliśmy się, że pewna grupa rzeźbiarzy ogólnie znanych i cenionych wystąpi na większości list, i tak się stało. Dlatego sądzę, że pierwsza dwudziestka a nawet trzydziestka rzeźbiarzy wytypowana jest nader obiektywnie, w każdym razie zgodziłaby się na nią większość ekspertów. Spory rozrzut wystąpił natomiast w grupie rzeźbiarzy „wyróżniających się”. Wymieniono w niej ponad sto pięćdziesiąt nazwisk! Nikt z nas na pewno nie zna ich wszystkich, sygnał to więc do baczniejszej uwagi, zwłaszcza na twórców, którzy zostali ocenieni wysoko choć przez jednego eksperta.

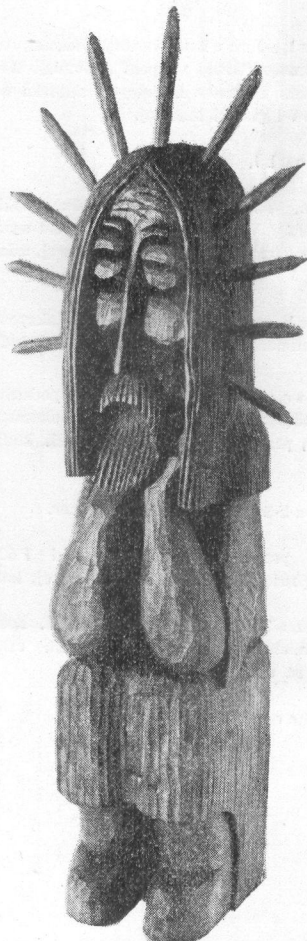
Formułując ankietę, prosiliśmy o wpisywanie nazwisk w trzy rubryki twórców: *ludowych*, „*innych*” oraz *świadomie pracujących w stylu ludowym*. Był to zabieg trochę prowokacyjny, chcieliśmy w ten sposób dowiedzieć się, kto w odczuciu odpowiadającego mieści się jeszcze w pojęciu twórcy „ludowego”, a kto wykracza poza nie. Sądzę, że dla czytelnika ciekawe będzie

porównanie tych odpowiedzi. W każdym razie mnie, jako autora zamieszczonego w tym numerze artykułu, lektura ankiet upewniła w potrzebie wyodrębnienia poszczególnych grup w ramach szerokiego nurtu rzeźby zwanej ludową. Należy oczywiście pamiętać, że poszczególni eksperci przyjęli bardziej lub mniej surowe kryteria, i tak np. Aleksander Błachowski podał w ankiecie 73 nazwiska, podczas gdy np. Roman Reinfuss tylko 10. Niektórzy uwzględniali również ciekawych amatorów, inni nie. Podobnie z rzeźbą ceramiczną — tylko w paru ankietach podano nazwiska wybitnych ceramików. Na pewno przy innym sformułowaniu ankiety więcej osób uwzględniłoby twórczość Władysławy Prucnal czy Stanisława Seweryńskiego. Dlatego w tym przypadku wynik ankiety nie jest miarodajny. Pomijamy więc w tym omówieniu rzeźbę ceramiczną, uwzględniając jedynie twórczość Stanisława Zagajewskiego. Nazwisko jego wymieniano bowiem nawet w odpowiedziach programowo pomijających drobną rzeźbę ceramiczną. (Tu, dla porządku, podajmy tylko, że z rzeźbiarzy-ceramików za wybitnych uznawano: Stanisława Seweryńskiego, Władysławę Prucnal i Jadwigę Grałę). Jest dla mnie oczywiste, że odpowiadający na ankietę, mając przed sobą listę nazwisk, na pewno przypomnieliby sobie o rzeźbiarzach, których pominęli. Słusznie pisze w komentarzu do swej ankiety Barbara Zagórna-Tężycka, że „odpowiadać na taką ankietę bez

Il. 1. Andrzej Konopacki, Zakopane. *Ukrzyżowanie* (kapliczka), wym. 103 × 55 cm. 1972 r. Il. 2. A. Dębnicki, Krosno. *Frasobliwy*, wys. 69 cm. Rzeźba z Przeglądu Amatorskiej Twórczości Plastycznej w Rzeszowie, 1973 r.

1

2

oglądania „na żywo” ekspozycji jest szalenie trudno”. Tak więc pusto kratki nie zawsze znaczą świadome pominięcie jakiegos twórcy. Ankieta ma więc wartość tylko orientacyjną. Stosowanie jednolitych kryteriów na pewno doprowadziłoby do różnych przetasowań. Nie wszyscy uwzględniali obecnie już zmarłych twórców, działających w okresie powojennym (niektórzy podkreślają, że podają głównie tych twórców, z którymi się stykali).

Nim przejdę do omówienia wyników ankiety, kilka słów o eksportach, którzy zochcieli poświęcić czas i odpowiedzieć na nasze pytania.

INDEKS NAZWISK

Emil Biela, kolekcjoner.

Aleksander Błachowski, historyk sztuki, etnograf, dyr. Muzeum Etnograficznego w Toruniu, autor licznych publikacji o sztuce ludowej, książki *Skarby w skrzyni malowanej*, komisarz ogólnopolskich konkursów „Mikołaj Kopernik w rzeźbie ludowej”, „Wielcy Polacy — ich życie i dzieła w rzeźbie ludowej” i in.

Bożena Golcz, etnograf, kierownik Działu Nadzoru Artystycznego i Etnograficznego w „Cepeli”.

Aleksander Jackowski, redaktor „Polskiej Sztuki Ludowej”, autor licznych prac o sztuce ludowej.

Jadwiga Jarnuszkiewicz, krytyk artystyczny, autorka publikacji o rzeźbie, współautor książki *Sztuka Ludu Polskiego*, z-ca redaktora naczelnego „Polskiej Sztuki Ludowej”.

Marek Arpad Kowalski, etnograf, publicysta kulturalny, autor książki o rzeźbie *Śladami świątków*.

Stefania Krzysztofowicz, historyk sztuki, autorka m. in. książki *O sztuce ludowej w Polsce*, kierownik BWA w Krakowie.

Antoni Kroh, etnograf, komisarz dwóch konkursów na rzeźbę karpacką, zorganizowanych przez Muzeum w Nowym Sączu, autor książki o rzeźbie karpackiej (w druku).

Anna Kunczyńska-Tracka, historyk sztuki, członek jury wielu konkursów, Komisji Etnograficznej „Cepeli”, Komisji Weryfikacyjnej Rady Naukowej Stowarzyszenia Twórców Ludowych, autorka wielu studiów z zakresu rzeźby, malarstwa i grafiki ludowej.

Bolesław Nawrocki, kolekcjoner.

Halina Ołędzka, etnograf, kustosz działu sztuki w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, komisarz wielu wystaw sztuki ludowej (m. in. rzeźby), autorka licznych prac o sztuce ludowej, członek Komisji Etnograficznej „Cepeli”.

Marian Pokropek, etnograf, pracownik dydaktyczny Katedry Etnografii UW, autor monumentalnego słownika twórców ludowych (w druku).

Roman Reinfuss, etnograf, autor wielu podstawowych publikacji o sztuce ludowej, od 1947 r. kierownik Pracowni Dokumentacji Sztuki Ludowej IS PAN (Kraków), przewodniczący jury licznych konkursów na sztukę ludową.

Ferdynand Kijak-Solowski, kolekcjoner.

Jan Świdorski, pracownik Instytutu Sztuki PAN, fotograf, autor kilkudziesięciu tysięcy zdjęć z zakresu sztuki ludowej, kolekcjoner.

Barbara Zagórna-Tężycka, etnograf, st. specjalista do spraw sztuki ludowej w Ministerstwie Kultury i Sztuki, członek jury m. in. większości konkursów na rzeźbę ludową.

Ludwig Zimmerer, kolekcjoner.

Rezultaty ankiety zamieszczamy w formie tablicy — zestawienia. Ponieważ każdy z odpowiadających wskazywał na kilku (1—10) twórców jego zdaniem w y b i t n y c h, wpisywaliśmy w odpowiedniej „kratce” cyfrę 2, czyli dwa punkty. 1, czyli jeden punkt, stawialiśmy wówczas, gdy nazwisko figurowało w grupie twórców wyróżniających się. Przedstawiamy na s. 245 rzeźbiarzy, którzy uzyskali w sumie powyżej 4 punktów.

Cztery osoby wymieniły: Mariana Adamskiego, Jana Krajewskiego, Karola Ziomekę, Stanisława Szulca, Wiktora Rysia, Stanisława Marcisza, Jana Madeja, Władysława Bąka, Władysława Wójcika, Krystynę Adameczyk; trzy osoby — Wacława Czerwińskiego, Andrzeja Sieka (†), Stanisława Karulaka, Bronisława Chojętę (Ołędzka uznała go za „wybitnego”), Józefa Grucelę (Nawrocki wymienił go jako „wybitnego”); dwie osoby — Józefa Wronę (Biela uważa go za „wybitnego”), Józefa Słoninę, Józefa Kaczmarka, Stanisława Rekowskiego, Annę Ficoń, Bolesława Grabskiego, Mieczysława Zeglińskiego, Tadeusza Szkodzińskiego, Ludwika Szczepaniaka, Ludwika Kubaszczyka, Stanisława Denkiewicza, Stanisława Walczaka, Wacława Suske, Romana Śledzia (Jackowski uznał go za „wybitnego”), Franciszka Sadownika, Władysława Lice, Andrzeja Wydrę, Tadeusza Sobolewskiego, Józefa Sochę (†) i Stanisława Majewskiego (Nawrocki uważa obu za „wybitnych”), Mieczysława Piwkę. Ponadto wymieniono po razie 76 osób, w tym jako „wybitnych” Al. Błachowski podał Jarosława Furgalę i Zdzisława Purchalę, H. Ołędzka — Jana Sęka, F. Solowski — Michała Grygiela (†), B. Golcz — Mariana Ulca, B. Nawrocki — Wincentego Jaskra (†), Franciszka Lenarta i Andrzeja Radzika.

Niejednolicie kwalifikowano poszczególnych twórców. Do „innych”, a więc „nie-ludowych” zaliczano w niektórych ankietach np. Centkowskiego, Kudłę, Chajca, Pilata, W. Krajewskiego, A. Zegadłę. Nie budził żadnych wątpliwości tylko (mówię tu o pierwszej trzydziestce!): Janas, Kożuchowski, Zganiacz, Feliks Błaszczuk i Stanisław Dużyński (jako ludowi), a Zagajewski, Mucha i Sutor — jako „inni”. W odczuciu większości ekspertów, spośród pierwszej dwudziestki „ludowi” byli: Kudła, Chajec, Pilat, Janas, Krajewski, Lamęcki, Adam Zegadło, Lurka, Skrętowicz, Centkowski, Oleksy, Kożuchowski, Suska, Ruszkowski, natomiast do „innych” zaliczani byli: Heródek, Zagajewski, Mucha, Kołacz, Szczypawka-Ptaszyńska, Holda. Są to wszystko twórcy o cechach prymitywnie samorodnych lub stylem swych rzeźb odbiegający od przyjętego wyobrażenia „ludowej rzeźby” (np. Kołacz).

Wyraźnie wydzieliła się w ankietach grupa amatorów (niekiedy podkształconych) świadomie rzeźbiąca w stylu ludowym. Są to:

1. Henryk Zegadło	— 11	6. Henryk Wiorzechowski	— 5
2. Franciszek Palka	— 7	7. Jarosław Furgala	— 5
3. Andrzej Biernacik	— 7	8. Marian Ulc	— 4
4. Antoni Toborowicz	— 6	9. Andrzej Konopacki	— 4
5. Adam Słowiński	— 6	10. Stefan Fus	— 4

Wymieniano również kilkakrotnie nazwisko Antoniego Rząsy, jako tego rzeźbiarza, członka ZPAP, który w swej sztuce bliski jest ludowej tradycji.

Śród amatorów Teodozjusz Butyniec został wymieniony jako „wybitny” przez Al. Błachowskiego, a Jan Szostak przez F. Solowskiego.

W sumie wymieniono 132 rzeźbiarzy ludowych żyjących, 43 „innych” i amatorów, 17 twórców świadomie stylizujących swe prace „na ludowo”.

		E. Biela	A. Błachowski	B. Golezowa	A. Jackowski	J. Jarnuszkiewiczowa	M. A. Kowalski	A. Kroh	S. Krzysztofowicz	A. Kuncezyńska-Tracta	B. Nawrocki	H. Olejzka	M. Pokropek	R. Reinfuss	F. Kijak-Solowski	J. Świdorski	B. Zagórnica-Teżycka	L. Zimmerer	Punkty
1	(†) Leon Kudła		2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	29
2	Władysław Chajec	2	1	1	2	2		2		2	2	2	2	2	2	2	2	2	28
3	(†) Józef Pilat	2		2	2	2	2	1	1	2	2	2	1	2	2		2	2	27
4	(†) Jan Lamęcki	2		2	2	1		1	1	2	2		1	2	2	2	2	1	23
5	Wincenty Krajewski	1	2	2	2	1	1			2	2	1	2		1	2	2	1	22
6	Józef Janas	2	1	2	1		2	1	1	1	2	1	2		2	1	2	1	22
7	Adam Zegadło	2	2	1	2	1			1	2	2		2		1	2	1	2	21
8	Józef Lurka		2	1	2	2				2	2	1	2			2	1	2	19
9	(†) Zygmunt Skrętowicz			2	1		2	1	1	1	2	2	1			2	2	2	19
10	(†) Karol Wójciak „Heródek”	2			2	2		1	1	2	2	2			1	1		2	18
11	Jan Centkowski	1	2	2	1				1	1			2	1		1	2	1	15
12	Teofil Kożuchowski			1	1		2			2	2	2	1	1		1	2		15
13	Stanisław Zagajewski		2	2	2			1		1			1		2		2	2	15
14	Wojeiech Oleksy				1	1		1	1	1	2		1		1	2	2	1	14
15	Szczepan Mucha		1		2	2				2		2	1			2	1	1	14
16	Edward Kołacz		2	1	2								2		2	2	1	2	14
17	Helena Szczypawka-Ptaszyńska		1		2	2				1	2	2					2	1	13
18	Bolesław Suska		1	1	1	1				1	1	1	1		1	1	1	1	12
19	Edward Holda				1	1		1		1	2	1	1			2		2	12
20	Stanisław Korpa		2	1	1						1	1	1	1		1	2	1	12
21	Józef Sobota				1					1	2	2	1			1	2	1	11
22	(†) Mieczysław Ruszkowski		2	2			2					1	1			1	1		10
23	Józef Zganiacz		1	1	1	1				1	1	1	1			1		1	10
24	Józef Serwik		1	1	1						2	1	1			1	1		9
25	(†) Aleksander Słomiński			1	1					1		2				1	2	1	9
26	(†) Ignacy Kamiński			1			1		1		1		1			1	2	1	9
27	(†) Feliks Błaszczyk		2	1	1				1	1		1				1			8
28	(†) Tadeusz Cąkała		1	1	1							1	1			1	1	1	8
29	(†) Izidor Błaszczyk	1			1						1	1	1		2			1	8
30	(†) Stanisław Dużyński		1	1			1				1	1	1			1	1		8
31	Marian Brudek		1		1	1					1	1	1				2		8
32	Stanisław Mika (st)				1			1			2					2		1	7
33	Filomena Robakowska			1							1	1	1			1	2		7
34	Edward Sutor							1	1						2		1	2	7
35	Feliks Czajkowski			1					1				1		1	1	1		6
36	Apolinary Pastwa		1				2										2	1	6
37	Józef Citak	2	1						1		1				1				6
38	Wacław Skirzyński		1	2			1				1		1						6
39	Piotr Zelek							1	1						1	1	1		5
40	Izajasz Rzepa		1				1			1			1			1			5
41	Stanisław Cierniak		1		1							1	1			1			5